

Εγκλήματα του Κράτους: Πολιτικές παραποίησης της πραγματικότητας και απάνθρωπη κρατική βία

Σοφία Βιδαλη, Καθηγήτρια Δ.Π.Θ.

Δημοσιευμένο στο Καρύδης, Β., Χουλιάρης Θ., (επιμ.), 2015, *Ηθικοί Πανικοί, Εξουσία και Δικαιώματα – Σύγχρονες προσεγγίσεις*. Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα. Σελ. 209-231.

1. Εισαγωγή

Είναι γνωστό, ότι η οικονομική κρίση στην Ελλάδα έχει προκαλέσει ανατροπές στη διαδικασία διανομής πλούτου και στα κοινωνικά δεδομένα, με αποτέλεσμα μία πρωτοφανή κοινωνικό-οικονομική αναδιάρθρωση. Προφανώς, ειδικότερες αιτίες της οικονομικής κρίσης δεν μπορούν σήμερα να εντοπιστούν σε βάθος και σε όλες τους τις διαστάσεις με ακρίβεια. Παρόλα αυτά, με βάση την ανάλυση των σχέσεων κράτους και ιδιωτικού τομέα όπως προκύπτει από μελέτη για τις υποθέσεις σκανδάλων που αποκαλύφθηκαν ειδικά στο τέλος του 20^{ου} αιώνα, υποστηρίζεται¹, ότι ένα μεγάλο μέρος της κρίσης οφείλεται στον εγκληματικό χαρακτήρα που είχε το μοντέλο ανάπτυξης το οποίο ακολούθησε η χώρα τα χρόνια που προηγήθηκαν της κρίσης. Εκτός αυτού υποστηρίζεται, ότι ένα μεγάλο μέρος των επίσημων πολιτικών που θεσπίζονται στο πλαίσιο της κρίσης, κυρίως ως απόρροια των μνημονίων που υπέγραψε η χώρα, αλλά και οι δευτερογενείς συνέπειες τους, έχουν επίσης εγκληματικό χαρακτήρα, καθώς θεωρούνται παράνομες, τόσο ως προς τους όρους νομιμοποίησης τους, όσο και ως προς το περιεχόμενό τους: όλα αυτά υπό την έννοια, ότι οι δημόσιες πολιτικές στις οποίες αναφερόμαστε είτε εμπίπτουν σε τυπικές μορφές του κρατικού εταιρικού εγκλήματος, είτε παραβιάζουν θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα. Έτσι φαίνεται, ότι υπάρχουν διαστάσεις τόσο του μοντέλου ανάπτυξης που προηγήθηκε της κρίσης, όσο και των πολιτικών διαχείρισης της τελευταίας, που κατά περίπτωση εμπίπτουν στο πεδίο του νομικού ή του πραγματικού εγκλήματος.

Πρόκειται για ζητήματα που αναγωγικά σχετίζονται είτε με το περιεχόμενο και τις συνθήκες υπό τις οποίες επιβάλλονται κάθε φορά νέοι κανόνες στις σχέσεις δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, είτε με τις επιπτώσεις που προκαλούν οι μεταβολές κανόνων (π.χ. νέοι «μνημονιακοί» κανόνες) στις σχέσεις κράτους πολίτη, στο πεδίο προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Στις επόμενες ενότητες θα ασχοληθούμε, όμως, μόνον με αυτήν την τελευταία διάσταση, δηλαδή, στον

¹ Σ.ΒΙΔΑΛΗ, *Αντεγκληματική Πολιτική*, 2^η εκδ., Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2014.

εγκληματικό ή μη χαρακτήρα που έχουν οι πολιτικές διαχείρισης της κρίσης και τις περαιτέρω εγκληματικές επιπτώσεις τους για τις σχέσεις κράτους πολίτη.

Συγκεκριμένα,

Ειδικότερα, οι συνέπειες που είχε το πρόγραμμα προσαρμογής της ελληνικής οικονομίας έχει χαρακτηριστεί από Διεθνείς Οργανισμούς και Αρχές, ως επιβλαβές για τα ανθρώπινα δικαιώματα, με το σκεπτικό ότι θέτουν σε κίνδυνο το βιοτικό επίπεδο του πληθυσμού και τη δυνατότητα απόλαυσης αυτών των δικαιωμάτων². Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται από τους φορείς αυτούς και σε μια άλλη πτυχή της κρίσης, που αφορά ειδικά τις παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων από την αστυνομία³. Ήδη από το 2012 η διεθνής Αμνηστία διαπίστωνε, ότι μετά τη δολοφονία Γρηγορόπουλου τα περιστατικά παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είχαν αυξηθεί ειδικά κατά το διάστημα που καλύπτει την επιβολή μέτρων λιτότητας. Ταυτόχρονα υπογράμμισε το γεγονός, ότι από το 2002 έως το 2012 η Ελλάδα είχε καταδικαστεί σε 11 υποθέσεις από το ΕΔΑΔ, για παραβιάσεις της ΕΣΔΑ, που είχαν προκληθεί από την αστυνομία⁴.

Λαμβάνοντας υπόψη ότι οι παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, στις περιπτώσεις που αναφέρθηκαν, επέρχονται με κύρια ή αποκλειστική ευθύνη του Κράτους, ανακύπτει το ζήτημα της εγκληματικής δράσης των κρατικών μηχανισμών και της σχέσης που μπορεί να έχει η δράση αυτή με τις συνέπειες της κρίσης. Το κέντρο βάρους επομένως του προβληματισμού μετατοπίζεται από την κρίση και τις συνέπειές της, στα εγκλήματα του κράτους (ή το κρατικά οργανωμένο έγκλημα) στη διάρκεια της κρίσης, καθώς το Κράτος αποτελεί κύριο συντελεστή ή δράστη σε όλες τις παραπάνω περιπτώσεις⁵. Το κείμενο που ακολουθεί επομένως αναφέρεται στα εγκλήματα του κράτους ως αναπόσπαστο παράγοντα του κοινωνικού ελέγχου και της κοινωνικής αναδιάρθρωσης στο πλαίσιο της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα.

Εγκλήματα του Κράτους και εγκληματολογική θεωρία

² COUNCIL OF EUROPE, COMMISSIONER OF HUMAN RIGHTS, *Safeguarding Human Rights in times of economic crisis*, www.commissioner.coe.int, 2013. UN, HUMAN RIGHTS COUNCIL, CEPHAS LUMINA. Addendum Mission to Greece (22-27 April 2013), *Report of the independent Expert on the Effects of foreign Debt and other related international financial obligations of States on the full employment of all human rights, particularly economic, social and cultural rights*. A/HRC/25/50/Add.1. www.ohchr.org, 2014.

³ ΔΙΕΘΝΗΣ ΑΜΝΗΣΤΙΑ, *Κράτος εν Κράτει: Κουλτούρα κακομεταχείρισης και ατιμωρησίας στην Ελληνική Αστυνομία*. Index: EUR 25/005/2014, 2014.

⁴ ΔΙΕΘΝΗΣ ΑΜΝΗΣΤΙΑ, *Αστυνομική βία στην Ελλάδα. Όχι μόνο «μεμονωμένα περιστατικά*. Index: EUR 25/005/2012, 2012.

⁵ W.J. W.J. CHAMBLISS, *State Organised Crime*, The American Society of Criminology Presidential Address. *Criminology*, Vol. 27 (2), 1989, σσ. 183-208.

Σύμφωνα με ορισμένες γενικά αποδεκτές θεωρήσεις, τα εγκλήματα του κράτους αναφέρονται στην υπό ευρεία έννοια κατάχρηση εξουσίας, ως άτυπη ή επίσημη πολιτική του κράτους και των μηχανισμών του. Πρόκειται για πράξεις που διαπράττονται από κράτη ή κυβερνήσεις, με σκοπό να προωθήσουν μια ποικιλία πολιτικών στο εσωτερικό τους ή το εξωτερικό, οι οποίες επιφέρουν φυσική, υλική ή κοινωνική βλάβη στους πολίτες ή σε πολίτες ξένων κρατών:⁶ Ο όρος *state crimes* για την ακρίβεια *state organised crime* πρωτο-διατυπώθηκε από τον William Chambliss, το 1988 στην ομιλία του ως προέδρου της Αμερικανικής Εταιρείας Εγκληματολογίας, όπου υποστήριξε ότι η Εγκληματολογία νομιμοποιείται να μελετά μια σειρά από δράσεις που οργανώνονται από το κράτος και τους μηχανισμούς του. Η ανάλυση του, όμως, δεν έτυχε ιδιαίτερης προσοχής παρά αρκετά χρόνια μετά. Σήμερα πια, ύστερα από τις αποκαλύψεις για το δομικό-συστημικό χαρακτήρα που έχει ένα φάσμα σοβαρών φαινομένων οικονομικού και οργανωμένου εγκλήματος και για το ρόλο των πολυεθνικών ή τη δομή της πολιτικής διαφθοράς στην ανάπτυξή τους, μια σειρά από εγκλήματα τέτοιου τύπου εντάσσονται ως υποκατηγορίες των εγκλημάτων του κράτους, μαζί με την εγκληματικότητα τόσο της αστυνομίας, του στρατού, των elite εξουσίας που ήδη απασχολούσαν.

Ειδικότερα, τα Εγκλήματα του Κράτους επιστημολογικά εντάσσονται στο πεδίο της Κριτικής Εγκληματολογίας, η ανάπτυξη της οποίας συνέβαλε στην ανάδειξη του ρόλου του κράτους στην παραγωγή της εγκληματικότητας. Πρόκειται για μία κατηγορία εγκλημάτων που η ανάλυσή τους τεκμηριώνεται με πλήθος ερευνητικών δεδομένων και με ερμηνευτικά εργαλεία που υπερβαίνουν το ατομοκεντρικό παράδειγμα της παραδοσιακής Εγκληματολογίας (και σε αυτήν περιλαμβάνω εδώ και το νέο-θετικισμό και το νέο-κλασικισμό). Παρά το γεγονός ότι αυτή η κατηγορία εγκλημάτων έγινε αντικείμενο ανάλυσης για πρώτη φορά το 1988 από τον W. Chambliss, για αρκετά χρόνια έως τις αρχές του 2000 είχε γνωρίσει χαμηλό ενδιαφέρον και από την Κριτική Εγκληματολογία⁷ Παρά την

⁶ J. I. ROSS, *The dynamics of Political Crime*. Thousand Oaks, London, New Delhi, Sage: 2003, p. 90. E. McLAUGHLIN, "State Crime". E. McLAUGHLIN Muncie J., *The Sage Dictionary of Criminology*, Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage, 2001, σσ. 289-290. Η καθιέρωση του όρου «εγκλήματα του κράτους» *state crimes* δεν συμβαδίζει προφανώς με την ιστορία αυτών των εγκλημάτων. βλ. για μια επισκόπηση βιβλιογραφίας σε D.L. ROTHE, D.O. FRIEDRICHS, "The State of the Criminology of crimes of the state", *Social Justice*, Vol. 33, n.1 (103), 2006, σσ. 147-161 και σε www.thefreelibrary.com.

⁷ D. L. ROTHE, J.I. ROSS, "The marginalization of State Crime in introductory textbooks of Criminology", *Critical Sociology*, 34 (5), 2008, σσ. 741-752.

αναθέρμανση του ενδιαφέροντος για τα εγκλήματα αυτά, θεωρείται ότι είναι ένα πεδίο υπό διαμόρφωση⁸ και είναι ελάχιστα διερευνημένο στην ελληνόγλωσση βιβλιογραφία.

Η εγκληματολογική θεωρία δεν προσεγγίζει ομοιογενώς τα εγκλήματα του κράτους. Από την πλευρά της η παραδοσιακή Εγκληματολογία αρνείται να ασχοληθεί με τα εγκλήματα αυτά, καθώς αποδέχεται το έγκλημα μόνον ως ατομική πράξη, με βάση και τον ποινικό κώδικα και δεν εντάσσει το κράτος στο πεδίο έρευνάς της⁹ ενώ ασχολείται με τις παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων κυρίως στο επίπεδο της Θυματολογίας και της αποτρεπτικής πολιτικής.

Στο πλαίσιο της Κριτικής Εγκληματολογίας η συζήτηση για τα εγκλήματα του κράτους αναπτύσσεται μέσα από βασικές διχογνωμίες¹⁰ για την οριοθέτησή τους. Ειδικότερα, ένα ζήτημα αφορά τη σχέση πραγματικού και νομικού εγκλήματος και ένα δεύτερο, το εύρος των πράξεων που εντάσσονται στα εγκλήματα του κράτους. Το πρώτο ζήτημα περιλαμβάνει δύο τάσεις: Η μία τάση υποστηρίζει ότι η έννοια των εγκλημάτων του κράτους αποτελεί μια ευρεία κατηγορία, ανεξάρτητα από την ποινική τυποποίηση ή όχι των επιμέρους πράξεων και έτσι προωθείται η ιδέα της κοινωνικής βλάβης για την οριοθέτηση της έννοιας των εγκλημάτων του κράτους. Η άλλη τάση, υποστηρίζει, ότι το σημαντικότερο είναι το γεγονός ότι με τα εγκλήματα του κράτους παραβιάζονται οι νόμοι, που το ίδιο το κράτος οφείλει να εφαρμόζει¹¹. Η σχέση νομικού και πραγματικού εγκλήματος, όμως, δεν μπορεί να αναπτύσσεται ούτε ως προ-συνταγματικό πρόβλημα σε ότι αφορά τις αξίες και τα αγαθά, που προσβάλλονται¹², ούτε έξω από τη συζήτηση για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Το πραγματικό έγκλημα σήμερα είναι κοινωνικά δομημένο και έχει ως πλαίσιο αναφοράς τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, το διεθνές αλλά και πλέον το εσωτερικό δίκαιο τα κατοχυρώνει (βλ. και Καστανίδου). Το δεύτερο ζήτημα, που αφορά το εύρος της έννοιας των

⁸ D. L. ROTHE, J. I. ROSS, C. W. MULLINS, C. W., D. FRIEDRICHS, R., MICHALOWSKI, G., BARAK, D., KAUZLARICH, R., KRAMER, "That was then, this is now, what about tomorrow? Future directions in state crime studies", *Critical Criminology*, 17, 2009, σσ. 3-13.

⁹ R. A. MATTHEWS, D. KAUZLARICH, "State crimes and state harms: a tale of two definitional frameworks", *Crime, Law and Social Change*, Vol 48, 2007, σελ. 44 επ. (σσ.43-55).

¹⁰ R. A. MATTHEWS, D. KAUZLARICH, ό.π., υποσημ. 9, σελ.

¹¹ R. A. MATTHEWS, D. KAUZLARICH, ό.π., υποσημ. 9, σελ.

¹² βλ. Γ. ΚΑΤΡΟΥΓΚΑΛΟΣ, *Το Κοινωνικό Κράτος της μεταβιομηχανικής εποχής*. Αθήνα Κομοτηνή, Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1998, σσ. 384-386.

εγκλημάτων του κράτους: παρά τις αντίθετες απόψεις¹³ και το κρατικό -εταιρικό έγκλημα (state-corporate crime), και το βίαιο κρατικό έγκλημα, που διαπράττεται από ένοπλα σώματα κρατικά ή μισθοφορικά (στρατός, αστυνομία) σήμερα θεωρούνται υποκατηγορίες των εγκλημάτων του κράτους.

Εκτός όμως από τις επιστημολογικές διαφορές είναι γεγονός ότι κατά κανόνα τα εγκλήματα του κράτους δεν εντάσσονται στην ύλη των Εγχειριδίων της Εγκληματολογίας¹⁴. Όπως σχολιάζεται τα εγκλήματα του κράτους «... αποτελούν κατηγορίες ανάλυσης μιας πραγματικότητας που είναι εξαφανισμένη από τα βασικά εγχειρίδια της Εγκληματολογίας...»¹⁵. Ανεξάρτητα από τους λόγους για τους οποίους συμβαίνει αυτό, έχουν περισσότερη σημασία οι συνέπειες αυτής της «απουσίας», δηλαδή, ότι απουσιάζει μαζί και η αναφορά σε ιστορικά γεγονότα-παραδείγματα παραβιάσεων θεμελιωδών κανόνων σεβασμού της ανθρώπινης ύπαρξης, που σε κάποια από αυτά, π.χ στο Ολοκαύτωμα «..οφείλουμε την κατοχύρωση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων σε Οικουμενικό επίπεδο...»¹⁶. Επίσης, έτσι δεν εξηγούνται και οι λόγοι που άλλα εξίσου μακάβρια γεγονότα δεν χαρακτηρίζονται ως εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας π.χ οι βόμβες σε Χιροσίμα και Ναγκασάκι, οι Σταλινικές θηριωδίες, το Guantanamo κλπ. Τέλος, επισημαίνει ο Morrison, οι «εξαφανίσεις» αυτές από τα εγχειρίδια της Εγκληματολογίας εξαφανίζουν και τις ιστορίες δραστών και θυμάτων και τις συνέπειες των εγκλημάτων αυτών. Στην Ελλάδα έτσι λείπουν από τα Εγχειρίδια Εγκληματολογίας αλλά και Σωφρονιστικής ολόκληρες περίοδοι ιστορίας, που άμεσα αφορούν το ποινικοκατασταλτικό σύστημα¹⁷.

3. Η πολιτική οικονομία των εγκλημάτων του κράτους

Τι ακριβώς όμως είναι τα εγκλήματα του κράτους και πως προκύπτουν;

Από μέρος της θεωρίας υποστηρίζεται ότι τα εγκλήματα του κράτους προκύπτουν στο πλαίσιο κρίσης του μονοπωλιακού χαρακτήρα επιβολής της κρατικής εξουσίας¹⁸, δίνοντας έτσι έμφαση στο υπόρρητο διακύβευμα της μονοπωλιακής εξουσίας. Μία άλλη άποψη εστιάζει στη θέση του δράστη στο

¹³ E. McLAUGHLIN, ό.π. υποσημ. 6,

¹⁴ βλ. και ROTHE, ROSS, ό.π., υποσημ. 6

¹⁵ W. MORRISON, *Theoretical Criminology: from modernity to postmodernism*. London, Sydney, Cavendish Publ. Limited, 2004, σελ. 355 επ.

¹⁶ W. MORRISON, ό.π. υποσημ. 15.

¹⁷ Σ.ΒΙΔΑΛΗ, *Εισαγωγή στην Εγκληματολογία*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2013.

¹⁸ E. McLAUGHLIN ό.π. υποσημ. 6, σελ.

κοινωνικό σύστημα και θεωρεί, ότι πρόκειται για εγκλήματα ο πραγματικός δράστης των οποίων είναι αυτός, ο οποίος έχει ταχθεί να τηρεί το νόμο και να προστατεύει τα έννομα συμφέροντα του πολίτη»¹⁹. Το βέβαιο είναι ότι η εκδήλωσή τους συναρτάται με ευρύτερες πολιτικές και οικονομικές επιδιώξεις του κράτους και με την ίδια την κοινωνική και λειτουργική του διάρθρωση.

Ήδη η πρώτη αναφορά του Chambliss (βλ. προηγ.) στο κρατικά οργανωμένο έγκλημα, είχε ως ερευνητική και ιδεολογική βάση τη σχέση κράτους, πολιτικής και οικονομίας στην ιστορική της διάσταση. Συγκεκριμένα, εξηγούσε τα κρατικά οργανωμένα εγκλήματα ως συνέπεια των διαδικασιών συσσώρευσης πλούτου προς όφελος κρατών μέσα από συμπράξεις με ιδιώτες, άτομα (παρانونομους και μη) ή εταιρείες, μέσα από συμφωνίες, ανοχές, χρηματοδοτήσεις πολέμων, πρακτικές διαφθοράς με στόχο την προάσπιση συγκεκριμένων συμφερόντων ηγεμόνων ή κρατών. Στο πλαίσιο τέτοιων συμπράξεων (ήδη από τον 16ο αιώνα) οργανώνονταν και οργανώνονται έως και σήμερα φαινόμενα όπως η πειρατεία, το λαθρεμπόριο, το εμπόριο όπλων, ναρκωτικών ή χρηματοδότηση πολεμικών επιχειρήσεων από μισθοφόρους και μη, πραξικοπημάτων, αντεπαναστάσεων κλπ²⁰, που μεταξύ άλλων αποσκοπούσαν ή πλαισίωναν κατά περίπτωση επικερδείς επιχειρήσεις επέκτασης ή συσσώρευσης του Κεφαλαίου μια που σε αυτές τις περιπτώσεις, νομιμοποιείται η αύξηση στρατιωτικών δαπανών, η εγκαθίδρυση μιας οικονομίας του πολέμου και η γεωπολιτική επέκταση της ισχύος²¹. Είναι επομένως προφανές, ότι τέτοιες δραστηριότητες αποτελούν μέρος ενός μηχανισμού και ταυτόχρονα, συνέπειες μιας συγκεκριμένης κυβερνητικής ή εταιρικής πολιτικής στοχοθεσίας, κατά την οποία η αποτελεσματικότητα προσδιορίζει και τη νομιμότητα²².

Από τα παραπάνω προκύπτει, ότι η ωμή βία αποτελεί ένα από τα λειτουργικά στοιχεία του κρατικού εγκλήματος, όχι όμως το μοναδικό, στο πλαίσιο της επεκτατικής πολιτικής του διεθνούς καπιταλισμού²³. Στην εποχή μας, ένα πρόσθετο, το σημαντικότερο χαρακτηριστικό των εγκλημάτων του κράτους, είναι

¹⁹ S. COHEN, "Human Rights and Crimes of the State: The Culture of Denial", In J. MUNCIE E. MCLAUGHLIN, M. LANGAN M. (eds) 2000, *Criminological Perspectives, a Reader*, Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage, σ. 493, 494 (σσ. 489 – 507).

²⁰ W.J. CHAMBLISS, ό.π., υποσημ., 5, σελ.

²¹ R. C. KRAMER, R.J. MICHALOWSKI, 2005, "War, aggression and state crime. A criminological analysis of the invasion and occupation of Iraq". *British Journal of Criminology*, 45, σελ. 446 (σσ. 446-469).

²² ενδεικτ. A. BLOCK, "Violence, Corruption, and Clientelism: The Assassination of Jesus De Galindez, 1956", *Social Justice*, Vol. 16 (2), 1989, σσ. 64-87. W. MORRISON, ό.π., υποσημ. 15, σελ.

²³ R. C. KRAMER, R.J. MICHALOWSKI, ό.π., υποσημ., 21, σελ.

ότι προκύπτουν και στο πλαίσιο μιας τυπικά Δημοκρατικής έννομης τάξης²⁴, δεδομένου ότι η Δημοκρατία δεν ολοκληρώνεται μόνο μέσω του πολιτικού φρονήματος, αλλά και μέσω της εξασφάλισης της πρόσβασης όλων των πολιτών στις πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές δομές του κράτους²⁵. Έτσι, η φαινομενολογία των εγκλημάτων του κράτους ποικίλει και μπορεί να περιλαμβάνει έως και εγκλήματα, που σχετίζονται με πολιτισμικούς και κοινωνικούς τομείς, όπως η υλική εξαθλίωση μέρους της κοινότητας, ο θεσμικός ρατσισμός, ο πολιτιστικός βανδαλισμός.²⁶ Το κύριο χαρακτηριστικό σε αυτές τις περιπτώσεις είναι ότι σε μία τυπική Δημοκρατία τα εγκλήματα του κράτους πλαισιώνονται από μία διαδικασία «κανονικοποίησης του εξαιρετικού»²⁷. Προκύπτει επομένως, ότι τα εγκλήματα του κράτους δεν αφορούν πράξεις κρατικών λειτουργών ή υπαλλήλων που έχουν ατομικό χαρακτήρα, αλλά πρόκειται για πράξεις που έχουν δομικό χαρακτήρα και «παράγονται» στο πλαίσιο επιδίωξης μιας σειράς στόχων, επίσημων ή άτυπων: στην πραγματικότητα τις περισσότερες φορές εξυπηρετούν ένα άτυπο πολιτικό πρόγραμμα, υποστηρίζει ο Chambliss²⁸, η αποκάλυψή του οποίου προϋποθέτει την επέκταση της έρευνας στις κοινωνικές σχέσεις και τις σχέσεις εξουσίας, που αποτελούν το υπόβαθρο του.

Μία σειρά από προβλήματα εντοπισμού και αναγνώρισης των εγκλημάτων του κράτους ως ιδιαίτερης κατηγορίας εγκλημάτων συνδέονται με βαθιά θεμελιωμένες πεποιθήσεις που αφενός αρνούνται το δομικό του χαρακτήρα και αφετέρου, εξαιρούν τέτοια εγκλήματα από το ποινικό φαινόμενο: έτσι οι παράνομες και άνευ όρων και ορίων δραστηριότητες κρατικών φορέων με ή χωρίς τη στήριξη της κυβέρνησης, όπως και των επιχειρήσεων ταξινομούνται, ως «αποκλίνουσες» λειτουργίες μιας «υγιούς» πολιτικής²⁹. Κατά κανόνα η δράση των εταιρειών ή του κράτους τίθενται στο πεδίο ρύθμισης του αστικού, του εμπορικού ή του διοικητικού δικαίου και δεν τυποποιούνται ως εγκλήματα³⁰. Πρόκειται ουσιαστικά για τεχνικές που οδηγούν σε συχνά συγκάλυψη (βλ. και

²⁴ Σ. ΒΙΔΑΛΗ, *Έλεγχος του εγκλήματος και δημόσια αστυνομία. Τομές και συνέχεις στην Αντεγκληματική Πολιτική*, Αθήνα, Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σακκουλάς, 2007.

²⁵ στο ίδιο, ό.π. υποσημ. 24.

²⁶ E. McLAUGHLIN, σελ.290, ό.π., υποσημ. 6, σελ.

²⁷ J. FLYGHED J., "Normalising the exceptional: the case of political violence". *Policing and Society*, 13 (1), 2002, σσ. 23-41.

²⁸ W. CHAMBLISS σελ. 183 επ. και σελ 202, ό.π., υποσημ. 5, σελ.

²⁹ E.H. SUTHERLAND, D.R. CRESSEY, *Criminologia*, Milano: Giuffrè, 1978 (1996), σελ. 571.

³⁰ R.A. MATTHEWS, R.J. KAUZLARICH, "State crimes and state harms: a tale of two definitional frameworks", *Crime, Law and Social Change*, Vol 48, 2007, σελ. 48 (σσ. 43-55).

επομ), καθώς για αυτούς τους δράστες, δεν εφαρμόζονται οι ίδιες διατάξεις που εφαρμόζονται για τους εγκληματίες, ενώ η έμφαση που δίνεται στις παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων από την αστυνομία ή το στρατό διεθνώς, συμβάλλει ώστε τα εγκλήματα αυτά, να θεωρούνται απολύτως «αυτόνομα» και απολύτως άσχετα από οποιαδήποτε μορφή κρατικού-εταιρικού εγκλήματος.

4. Η κρατικά οργανωμένη βία και ο πόλεμος στο έγκλημα

Αν και ο λόγος για τα εγκλήματα του κράτους αφορά συχνά τις διεθνείς ή διακρατικές τους διαστάσεις, σύμφωνα με όσα ήδη έχουν αναφερθεί τα εγκλήματα αυτά αφορούν και τις σχέσεις κράτους πολίτη και τις σχέσεις δημόσιου και ιδιωτικού, τομέα. Τα βίαια εγκλήματα του κράτους στο πλαίσιο μιας τυπικά Δημοκρατικής έννομης τάξης, συγκεντρώνουν ιδιαίτερα το ενδιαφέρον και της κοινής γνώμης και των διεθνών και ανεξάρτητων Αρχών και οργανισμών επειδή αποτελούν ένα μέτρο δημοκρατικής ή μη λειτουργίας του κράτους.

Πράγματι, βασική προϋπόθεση για την ανάπτυξη του κρατικά οργανωμένου εγκλήματος είναι η ύπαρξη μιας ισχυρής εξουσίας (ενός κράτους δηλαδή ή κάποιων που φέρονται ως κράτος), η οποία ασκείται αυθεντικά αυταρχικά (χωρίς ουσιαστική νομιμοποίηση και προς όφελος των συμφερόντων) ενός στενού πυρήνα κρατικής εξουσίας και των υποστηρικτών της έστω και εάν περιλαμβάνει ανάμεσα τυπικούς κανόνες της το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ο τρόπος συγκρότησης και άσκησης της θεσμικής εξουσίας αποτελεί κομβικό σημείο, επειδή αφορά τη διάκριση μεταξύ κυρίαρχου κράτους και κράτους αποικίας, δημοκρατικού κράτους και κράτους ασφάλειας, γεγονός που προδιορίζει το πλαίσιο μέσα στο οποίο αναπτύσσεται η κρατική βία: Γι' αυτό και όταν σε μία Δημοκρατία γίνεται λόγος για εγκλήματα του κράτους ευθέως το φαινόμενο συνδέεται με την κρίση του δημοκρατικού κράτους. Παρά το γεγονός ότι τα εγκλήματα του κράτους παραβαίνουν κάποιους κανόνες ανεξάρτητα από τον τύπο του κράτους – πολιτεύματος,³¹ το βίαιο κρατικά οργανωμένο έγκλημα σε καθεστώς τυπικής Δημοκρατίας (ως ευρύτερο της ποινικής διαστασης της κατάχρησης εξουσίας) έχει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά ως προς τη διαχείρισή του, επειδή το κράτος εξακολουθεί να περιβάλλεται τον μανδύα της Δημοκρατίας και της αναγνώρισης του ως δημοκρατικού κράτους διεθνώς.

³¹ S. COHEN, ό.π., υποσημ. 19, σελ.

Ειδικότερα, η κρατική βία ποτέ δεν έπαψε να αποτελεί ένα μέσον «κατ'έξαιρηση» πρακτικών της αστυνομίας ή του στρατού. Όμως, σε μία Δημοκρατία η κρατική βία ως κρατικό έγκλημα, ως τυπική πρακτική της αστυνομίας, έστω και άτυπα νομιμοποιημένη, προκύπτει στο πλαίσιο των γενικότερων πολιτικών για το έγκλημα και συγκεκριμένα, συνδυάζεται με την εγκληματοποίηση των κοινωνικών και πολιτικών προβλημάτων: ένα τυπικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση «πολέμου στο έγκλημα». Ειδικότερα, σε αυτές τις περιπτώσεις διαπιστώνουμε, ότι η έξαρση της αστυνομικής βίας με τη μορφή κρατικού εγκλήματος, α) δεν βρίσκεται απαραίτητα σε άμεση σχέση με την έξαρση της κοινής εγκληματικότητας (αν και την χρησιμοποιεί ως πρόσχημα), αλλά αποτελεί συστατικό στοιχείο μιας καλά σχεδιασμένης πολιτικής, που συνδέεται με ένα άτυπο πολιτικό πρόγραμμα και ταυτόχρονα, με συνθήκες και τάσεις που καλλιεργούνται στην κοινωνία· β) δεν αποτελεί το μοναδικό φαινόμενο παρανομίας της κρατικής εξουσίας, αλλά το πλέον ορατό, και γ) συνήθως πλαισιώνεται και από παράπλευρα μη βίαια εγκλήματα του κράτους (π.χ. με μορφή κρατικών εταιρικών εγκλημάτων κ.α). Υπό αυτές τις συνθήκες, εκτιμούμε ότι πρόκειται για μία διαδικασία συσσώρευσης κεφαλαίου, στο πλαίσιο της οποίας η αστυνομική βία συνιστά λειτουργικό και αναπόσπαστο στοιχείο. Επομένως, η απάνθρωπη αστυνομική βία συνδέεται με ευρύτερες κοινωνικοπολιτικές διαδικασίες και ζητήματα.

5. Κρατικά οργανωμένο έγκλημα: πραγματικότητα και νομιμοποίηση

Το κρατικά οργανωμένο έγκλημα σε συνθήκες Δημοκρατίας, σε κάθε μορφή του αλλά ειδικά με τη μορφή της αστυνομικής βίας χαρακτηρίζεται από την ανάπτυξη του σε μία εκτεταμένη γκρίζα ζώνη. Η αποκάλυψή ή συγκάλυψή του προϋποθέτει τυπικές αλλά και άτυπες διαδικασίες που αφορούν τους δράστες, το κράτος και την κοινωνία. δύο ζητήματα ανακύπτουν στο σημείο αυτό σύμφωνα με την θεώρηση του Stanley Cohen. Το πρώτο αφορά τον πραγματικά εγκληματικό χαρακτήρα των πράξεων και το δεύτερο τη νομιμότητά τους. Τίθεται δηλαδή υπό διερεύνηση οι όροι υπό τους οποίους μια σειρά από πολιτικές και πράξεις χαρακτηρίζονται ως πραγματικό ή νομικό έγκλημα.

Συγκεκριμένα, είναι χαρακτηριστικό αυτών των εγκλημάτων ότι νομική αναγνώριση τους, δηλαδή, η υπαγωγή τέτοιων εγκλημάτων σε διατάξεις του

ποινικού κώδικα ή της ΕΣΔΑ ή του Διεθνούς Δικαίου δεν έχει αποτρεπτικό χαρακτήρα καθώς αφενός ελάχιστα περιστατικά οδηγούνται στα δικαστήρια και αφετέρου όταν τα εγκλήματα αυτά φθάνουν να κριθούν οριστικά από τη Δικαιοσύνη έχουν εν τω μεταξύ υπάρξει δεκάδες όμοια περιστατικά. Προκύπτει επομένως το ζήτημα ότι κατά κανόνα η κρατική βία, δεν αναγνωρίζεται ως εγκληματική και γίνεται θεμιτή χωρίς να προκύπτουν συνέπειες. Έτσι βασικό ζήτημα για την αποκάλυψη αρχικά αυτών των εγκλημάτων, είναι η αναγνώριση του εγκληματικού χαρακτήρα των πράξεων του κράτους- το πραγματικό έγκλημα

Είναι νομίζω εντυπωσιακά δυνατός ο απλός και σαφής λόγος του S. Cohen στο σημείο αυτό. Ο Cohen επικεντρώνει το ενδιαφέρον του στα εγκλήματα βίας και τις ωμότητες εναντίον άμαχου πληθυσμού. Όπως επισημαίνει το σημαντικό δεν είναι να επικεντρωθεί κανείς στην πολιτικότητα των εγκλημάτων αυτών αλλά στην εγκληματικότητά τους: «...δεν μας χρειάζονται θεωρίες για το κράτος, αλλά έχουμε απλά ανάγκη να πάρουμε στα χέρια μας την τελευταία έκθεση της Διεθνούς Αμνηστίας...»³². Μία ανάλογη συλλογιστική μπορεί να μας δείξει, ότι δεν χρειάζεται να ξέρει κανείς πολιτική οικονομία ή να είναι μαρξιστής ή ριζοσπάστης για να καταλάβει, ότι η νόθευση των λειτουργιών του κράτους δικαίου σε τομείς όπως η οικονομία και η απονομή της δικαιοσύνης, η ασφάλεια και η αστυνόμευση πλήττουν άμεσα δικαιώματα και ελευθερίες των πολιτών και ότι μακροπρόθεσμα, οι συνέπειες τους και κυρίως οι επιπλοκές τους λειτουργούν αποδομητικά για τις κοινωνικές σχέσεις, συμβάλλουν στην αύξηση των κοινωνικών ανισοτήτων και κυρίως απομακρύνουν τους ανθρώπους συναισθηματικά από την ανάγκη να ακολουθούν κανόνες³³.

Σε ότι αφορά την νομιμότητα των πράξεων που συνιστούν εγκλήματα του κράτους, υποστηρίζεται ότι παρά το γεγονός πως για μία σειρά από πράξεις εύκολα μπορεί κάποιος να καταλήξει, ότι παραβιάζουν τη νομιμότητα του εσωτερικού ή διεθνούς δικαίου, είναι συχνό το φαινόμενο, οι πράξεις αυτές είναι νόμιμες σύμφωνα με κάποιο εσωτερικό δίκαιο ή διεθνείς συμβάσεις. Το ερώτημα επομένως είναι, συνεχίζει ο Cohen, πώς το εσωτερικό δίκαιο νομιμοποιεί τέτοιες πράξεις.³⁴ Η απάντηση σε ένα τέτοιο ερώτημα προϋποθέτει και τη διερεύνηση των όρων

³² S. COHEN, σ. 492, ό.π., υποσημ. 19, σελ.

³³ R.K. MERTON, *Teoria e Struttura sociale*, Vol, II, Bologna: il Mulino, 1970, σ. 305.

³⁴ S. COHEN, σ. 494, ό.π. υποσημ. 19 σελ.

τυπικής νομοθετικής διαδικασίας αλλά και να εξετάσει κάποιος τους εξω-νομικούς κοινωνικό –ψυχολογικούς μηχανισμούς και πρακτικές που επιστρατεύονται για τη διαμόρφωση πεποιθήσεων σχετικά με την κανονικότητα, την αναγκαιότητα, την αποδοχή και τελικά την αναπαραγωγή των πολιτικών αυτών.

Ο Stanley Cohen έχει συμβάλλει καθοριστικά προς την κατεύθυνση αυτή, μέσα από το έργο του *States of Denial*. Ειδικότερα, η θεωρία της αποποίησης ευθυνών (theory of denials), σύμφωνα με την ανάλυση του Stanley Cohen, θέτει στο επίκεντρό της την ίδια η εγκληματικότητα των κρατικών πολιτικών που η υλοποίηση τους παραβιάζει την ουσία της ανθρώπινης κοινωνικής ύπαρξης. Συγκεκριμένα ο Cohen αναφέρεται σε πράξεις που αφορούν τη μαζική βία και είναι πραγματικά εγκλήματα, αλλά η ανάλυσή του υποδεικνύει και τους όρους υπό τους οποίους αναπαράγεται η κρατική βία ως εγκληματικότητα του κράτους, εξετάζοντας τις αιτιάσεις που προβάλλουν οι δράστες και οργανωτές των εγκλημάτων του κράτους. Πρόκειται για τις διαδικασίες τεχνικές αποποίησης ή άρνησης των γεγονότων ή της ευθύνης γι' αυτά τις οποίες ο Cohen δανείζεται από την κοινωνική ψυχολογία και τις θεωρίες της κοινωνικής αλληλεπίδρασης, τις επεξεργάζεται και τις εμπλουτίζει με στοιχεία της κριτικής εγκληματολογίας. Η προσέγγιση αυτή διατυπώθηκε σε αναφορά με τις διεθνείς διαστάσεις των κρατικών εγκλημάτων (Ολοκαύτωμα, Ιράκ, Παλαιστίνη κλπ) και αποτελεί ένα θεωρητικό εργαλείο, που εστιάζει και αναλύει τις κρατικές πρακτικές για την άρνηση των εγκλημάτων που συμβαίνουν υπό την εξουσία του, τις εντάσσει στο ποινικό φαινόμενο με συστηματικό τρόπο και αναγκάζει το πολιτικό σύστημα να μιλήσει γι' αυτό. Η προσέγγιση του Cohen, όμως, υπερβαίνει το πεδίο της κρατικής βίας και μας υποδεικνύει μια μέθοδο διερεύνησης του κρατικού οργανωμένου εγκλήματος σε όλες του τις εκφάνσεις (βίαιες και μη), από την οπτική, μεταξύ άλλων, των αιτιάσεων των δραστών και του κράτους και είναι χρήσιμη για να αποκαλύψει και τον εγκληματικό χαρακτήρα πτυχών της ελληνικής κρίσης και της διαχείρισής της.

Στις επόμενες σελίδες θα αναπτυχθεί η θεώρηση του Stanley Cohen για τις «καταστάσεις αποποίησης» (states of denial) ως ένα ερμηνευτικό σχήμα των αιτιάσεων που παρέχονται για τα εγκλήματα του κράτους, με έμφαση στην υπόθεση της ελληνικής κρίσης κατά το μέρος που αφορά την αστυνομική βία.

Ωστόσο πριν από την παρουσίαση της θεωρίας είναι σκόπιμη η πολύ συνοπτική αναφορά στο «ιστορικό» της κρατικής βίας στην Ελλάδα, μέσα από την οποία εντοπίζονται ορισμένα δομικά χαρακτηριστικά της που τα συναντάμε και σήμερα.

6. Η απάνθρωπη κρατική βία στην Ελλάδα: η σύντομη ιστορία

Η απάνθρωπη κρατική βία στην Ελλάδα έχει μια μακρόχρονη ιστορία. Χωρίς υπερβολή θα μπορούσε να υποστηριχθεί, ότι η ίδια η υπόθεση της εθνικής ολοκλήρωσης επιτεύχθηκε και μέσα από συστηματική βία του κράτους σε βάρος αμάχων, αντιπάλων και αντιφρονούντων και όχι σπάνια κατά παράβαση (ή κατ'εξάιρεση ή κατά παρέκκλιση) του κάθε φορά ισχύοντος θεσμικού πλαισίου. Δεν επρόκειτο πάντα για πληθυσμούς που θα μπορούσαν να υπαχθούν στην τυπική έννοια του παράνομου ή για να είμαστε σαφέστεροι του υπόκοσμου.

Η άσκηση βίας από όργανα του κράτους (κυρίως το στρατό και την αστυνομία) στην Ελλάδα σε βάρος διαφόρων πληθυσμιακών ομάδων στράφηκε συχνά στο παρελθόν ειδικά σε περιόδους κρίσεων και διαρθρωτικών κοινωνικών μετασχηματισμών εναντίον ανθρώπων και ομάδων οι οποίοι σε ένα αμέσως προηγούμενο στάδιο ήταν «νοικοκυραίοι». Είναι εξάλλου γνωστό ότι σε κάθε αλλαγή του τύπου της οικονομίας και των σχέσεων εξουσίας ακολουθεί ριζική κοινωνική αναδιάρθρωση που πλαισιώνεται από την εγκληματοποίηση ομάδων πληθυσμού, που θεωρούνται άχρηστοι στη νέα τάξη πραγμάτων, φαινόμενα που συνοδεύονται από χωρίς όρια κρατική βία. Αν και αυτό συνέβαινε παντού και πάντοτε (και σήμερα) στην Ελλάδα, συνδέθηκε ιστορικά, με την αδυναμία των ηγεμονικών τάξεων και του Κεφαλαίου, να αποτελέσουν ενοποιητικούς παράγοντες των κοινωνικών συμφερόντων και άξονες κοινωνικής συνοχής και γι' αυτό συχνά ως βασικό χαρακτηριστικό των εγκλημάτων του κράτους στην Ελλάδα δεν ήταν παραβίαση κάποιου νομοθετικού πλαισίου, αλλά η συστηματική καταστρατήγηση της λειτουργίας του Κοινοβουλίου και η λειτουργία του Κράτους και της Μοναρχίας ως κατακτητή. Είναι εξάλλου χαρακτηριστικό παράδειγμα ότι η σύσταση και η εμπέδωση της Μοναρχίας στην Ελλάδα το 19^ο αιώνα σηματοδοτείται από την εγκληματοποίηση ολόκληρων τομέων εύρωστων επιχειρηματικών και παραγωγικών δραστηριοτήτων (υπηρεσίες οπλαρχηγών, νομαδική κτηνοτροφία), μέσω ενός Διατάγματος (Νομοθετικοί Όροι της 9/11 Φεβρουαρίου 1833) που συμπαρέσυρε μέσα σε μία νύχτα μια ολόκληρη τάξη ανθρώπων και κυρίως, μια ανθούσα επιχειρηματική δραστηριότητα, στη φτώχεια και την παρανομία με μακροπρόθεσμες αλυσιδωτές συνέπειες και προεκτάσεις (πρόκειται για διαστάσεις του γνωστού «ζητήματος των ατάκτων»). Το ίδιο συνέβη και αργότερα, σε

κάθε επέκταση των ορίων του ελληνικού κράτους, κατά τις Δικτατορίες, στο πλαίσιο των συνεπειών του Εμφυλίου κλπ. Μόνη εξαίρεση αποτελεί η περίοδος της Μεταπολίτευσης.³⁵

Σήμερα, εκατόν ογδόντα χρόνια περίπου μετά το πρώτο Βασιλικό Διάταγμα του Όθωνα, φαίνεται να έχουν αλλάξει όλα και στην πραγματικότητα να μην έχει αλλάξει τίποτα³⁶: φαίνεται ότι το πρότυπο ασφάλειας, που ακολουθείται σε περιόδους κοινωνικών μεταβολών και ρυθμίζει τις σχέσεις κράτους πολίτη, είναι ένα και το αυτό: η εγκληματοποίηση των «προβληματικών πληθυσμών», ο στιγματισμός και η φτωχοποίησή τους, ο αποκλεισμός και η απάνθρωπη βία του στρατού ή των σωμάτων ασφαλείας που ιστορικά διευκόλυνε ή εξυπηρετούσε όχι μόνον την υπαγωγή στο Κράτος, αλλά και τη διανομή πλούτου. Με εξαίρεση το πρώτο διάστημα της Μεταπολίτευσης, η κατάσταση αυτή επανεμφανίζεται με άλλους όρους και συνθήκες, ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του '90, με αφορμή την αύξηση της εγκληματικότητας στο πλαίσιο της επέκτασης και στην Ελλάδα της οικονομίας της ελεύθερης αγοράς και το μεταναστευτικό.

Όμως το ξέσπασμα της Κρίσης, αλλάζει τη στάση της όχι μόνο απέναντι στους εγκληματίες ή τους περιθωριοποιημένους αλλά έναντι των πολιτών γενικώς. Η επίσημη υιοθέτηση της λεγόμενης πολιτικής της μηδενικής ανοχής η αστυνομία σκληραίνει τη στάση της απέναντι σε διάφορες κοινωνικές ομάδες κυρίως τους παράτυπους μετανάστες, που σταδιακά αναγνωρίζονται ως «άλλοι», «ξένοι» και στο πλαίσιο αυτό αρχίζουν και πυκνώνουν με αύξουσα συχνότητα τα περιστατικά κατάχρησης εξουσίας κυρίως σε βάρος τους. Παρακάμπτοντας στο πλαίσιο της ανάλυσής μας μια σειρά από άλλες παραμέτρους (π.χ ανανέωση του προσωπικού, εκπαίδευση, οργάνωση υπηρεσιών, τεχνολογικός εκσυγχρονισμός υποπολιτισμός της αστυνομίας) διαπιστώνεται από παντού ότι η σχέση αστυνομίας – πληθυσμού αλλάζει ραγδαία: ειδικά στην Αθήνα η αστυνόμευση αποκτά χαρακτηριστικά πολέμου, στο πλαίσιο της πολιτικής της μηδενικής ανοχής που πλέον ακολουθείται επίσημα. Σε αυτό το πλαίσιο τα περιστατικά απάνθρωπης αστυνομικής βίας και κακομεταχείρισης γίνονται «συνήθεια».

Στο ίδιο διάστημα και ενώ αρχίζουν να επιβάλλονται η μία μετά την άλλη καταδίκες από το ΕΔΑΔ στην Ελλάδα για παραβιάσεις της ΕΣΔΑ. αποκαλύπτονται

³⁵ βλ. για όλα Σ. ΒΙΔΑΛΗ, ιδιαιτ. σελ. 267 επ. ό.π., υποσημ. 24 σελ.

³⁶ βλ. και W.J. CHAMBLISS, σ. 183, ό.π., υποσημ. 5, σελ.

διαδοχικά υποθέσεις σοβαρών οικονομικών και κυρίως κρατικών- εταιρικών εγκλημάτων που είναι ευρέως γνωστά³⁷ και ενώ η χώρα εισέρχεται σε βαθιά ύφεση, επεκτείνεται η δράση και η επιρροή των νεοναζί στην Ελληνική κοινωνία με αποκορύφωμα την δολοφονία του Παύλου Φύσσα (Σεπτέμβριος 2013). Οι αντιδράσεις του Ελληνικού Κράτους και οι πολιτικές του χαρακτηρίζονται από μια τουλάχιστον απροθυμία να παρέμβει στην αύξουσα κρίση δημοκρατίας, αστυνόμευσης και γενικά στην κρίση του ποινικοκατασταλτικού συστήματος. Αντίθετα οι πολιτικές που ακολουθούν οι κυβερνήσεις της περιόδου μάλλον ευνοούν την κρατική βία.

Ο τρόπος με τον οποίο «κατασκευάζονται» επαγγελματικά καθημερινοί άνθρωποι σε managers της βίας που έχει αναλυθεί από τον Cohen και έχει παρουσιαστεί στην ελληνική βιβλιογραφία³⁸, θέτει ένα ερώτημα: πως νομιμοποιήθηκε πολιτικά, θεσμικά, ηθικά και κοινωνικά τόση βία; Η απάντησή του κατ' αρχήν θέτει στο επίκεντρο της διερεύνησης τη σχέση δράστη και πράξης (πως μπορούν λειτουργοί του κράτους να ασκούν και να ανέχονται τόση βία;). Έτσι εμπλέκεται στην ανάλυσή μας η κατάσταση αποποίησης (state of denial) που έχει διατυπώσει ο Cohen (βλ. προηγ..). Το ερώτημα που θα έθετε λοιπόν ο Cohen, δεν είναι εάν και σε ποιο βαθμό οι δράστες έχουν επίγνωση, ότι αυτό που κάνουν είναι πραγματικά εγκληματικό, αλλά ποια είναι η στάση τους απέναντι στην πράξη τους και τις συνέπειές της, τι 'αφηγούνται' γι' αυτό; Ο Cohen κάνει μια διάκριση στο σημείο αυτό (την οποία ακολουθούμε στη συνέχεια και στην παρούσα μελέτη), ανάμεσα στον αυτουργό – δράστη ή αυτόπτη ή μη μάρτυρα των εγκλημάτων του κράτους και στις πρακτικές του κρατικού μηχανισμού στο στάδιο της λογοδοσίας ή των εξηγήσεων για τα εγκλήματα αυτά.

7. Η θεωρία της αποποίησης και η απάνθρωπη κρατική βία

Συγκεκριμένα, ο Cohen επισημαίνει ότι το ζήτημα της επίγνωσης ή της άγνοιας των απάνθρωπων γεγονότων ή των επιπλοκών τους είναι βασικό, επειδή έχει παρατηρηθεί, ότι κατά κανόνα οι δράστες ωμοτήτων και απάνθρωπων εγκλημάτων αποστασιοποιούνται από τις πράξεις τους μετά τα γεγονότα και δεν τις

³⁷ βλ. και Σ.ΒΙΔΑΛΗ, ό.π., υποσημ. 1, σελ.

³⁸ Σ. ΒΙΔΑΛΗ, τομ. Β., ό.π., υποσημ. 24 σελ.

θεωρούν ότι είναι εγκληματικές, παράνομες κλπ, ανεξάρτητα εάν πρόκειται για απλούς αστυνομικούς ή στρατιώτες στρατηγούς υπουργούς κλπ.

Η θεωρία της «κατάστασης αποποίησης» (states of denials) δεν ασχολείται με τις δομικές αιτίες του εγκλήματος, αλλά με τις αιτιάσεις που προβάλλουν δράστες και ηθικοί αυτουργοί, την λογοδοσία προς τον εαυτό τους, τους ανώτερους τους και την κοινή γνώμη και δίνει απαντήσεις στο ερώτημα «...πώς μπορούν οι άνθρωποι που εμπλέκονται σε αποτρόπαιες πράξεις να αποστασιοποιούνται από αυτές και να αρνούνται το νόημά τους «όπως ο διάλογος το λιβάνι», ως ανήθικο ή εγκληματικό;»³⁹. Ο Cohen υποστηρίζει ότι αυτή η απεμπλοκή –αποστασιοποίηση από το πραγματικό και σύνηθες νόημα των πράξεων, δεν είναι μια διαδικασία που επινοούν οι δράστες (δεν την βγάζουν από το μυαλό τους). Πρόκειται για μια αποστασιοποίηση, που ο μηχανισμός της μαθαίνεται κοινωνικά, μέσα από τη λαϊκή κουλτούρα, τους συνήθειες γλωσσικούς κώδικες αλλά και νομιμοποιείται από το κράτος με συγκεκριμένες πρακτικές που αναλύονται στη συνέχεια.

Τα εγκλήματα του κράτους είναι εγκλήματα που σχετίζονται με τη διαμόρφωση του φρονήματος και επομένως, εμπεριέχουν έντονα ιδεολογικά στοιχεία⁴⁰, τα οποία σε ατομικό επίπεδο δεν λειτουργούν για την εξουδετέρωση των ηθικών αναστολών, αλλά για την αποποίηση της ευθύνης. Για την ανάλυση αυτών των διαδικασιών ο Cohen χρησιμοποιεί ως βάση τις «τεχνικές ηθικής ουδετεροποίησης» των Sykes και Matza (άρνηση της ευθύνης, άρνησης της βλάβης, άρνηση του θύματος, κατηγορία των κατηγορών, επίκληση ανώτερων ηθικών αξιών) και τις συμπληρώνει με την αποποίηση της γνώσης (denial of knowledge) και την ηθική αδιαφορία (moral indifference)⁴¹. Όπως αναφέρθηκε αυτή η διαδικασία αποστασιοποίησης συνδυάζεται με τη διαδικασία νομιμοποίησης της βίας που ακολουθείται από το κράτος τυπικά ή άτυπα. Με αυτά τα δύο ζητήματα όπως τα ανέλυσε ο Cohen θα ασχοληθούμε στη συνέχεια.

7.1 Οι Δράστες

³⁹ Σ. ΒΙΔΑΛΗ, τομ. Β., ό.π., υποσημ. 24 σελ.

⁴⁰ Ν. ΠΑΡΑΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ, *Φρόνημα και καταλογισμός στο Ποινικό Δίκαιο*, Σάκκουλα: Θεσσαλονίκη, 1987.

⁴¹ S. COHEN, *States of Denial. Knowing about Atrocities and Suffering*. Cambridge, Malden: Polity Press 2001, σελ. 77.

Η διαδικασία αποστασιοποίησης των δραστών από τις πράξεις τους στις περιπτώσεις εγκλημάτων του κράτους συνδέεται με ψυχολογικές και κοινωνικές διεργασίες «ουδετεροποίησης» (βλ. προηγ.). Σε αυτές συγκαταλέγονται :

1-Η άρνηση της γνώσης/ επίγνωσης⁴²: δεν πρόκειται για κυριολεκτική άρνηση καθώς το ζήτημα δεν είναι πόσο ξέρουμε αλλά τι πραγματικά αναγνωρίζουμε ότι ξέρουμε. Αρκετοί παράγοντες και μηχανισμοί αυτοπροστασίας από την επίγνωση συμβάλλουν στην απεμπλοκή από την πράξη, όπως οι ευφημισμοί, η επαναδόμηση του νοήματος κλπ:

α) οι ευφημισμοί, οι αμφισημίες, οι κωδικές και μυστικές γλώσσες συγκροτούν ένα γλωσσικό υποσύστημα μια διπλή γλώσσα (την επίσημη και την ενδο-υπηρεσιακή) που αλλάζει το νόημα των πραγμάτων (επαναδόμηση του νοήματος). Στόχος αυτού του γλωσσικού συστήματος (που όμοιο του χρησιμοποίησαν και οι Ναζί και οι διάφορες δικτατορίες κλπ) δεν είναι να κάνει τους ανθρώπους αδαείς, αλλά «προφυλάξει» τους ανθρώπους ώστε να μην αυτοκατηγορηθούν, επειδή κάτι πάει άσχημα με αυτό που έκαναν «ή να τους προφυλάξει να μην εξομοιώσουν αυτό που έκαναν με την κανονική γνώση του περί π.χ της δολοφονίας ή του ψεύδους». Πρόκειται για μια επαναδόμηση της πραγματικότητας και του νοήματος των πράξεων, που στο πλαίσιο της η πραγματικότητα του ισχυρού αποτελεί συστατικό στοιχείο. Έτσι σταδιακά οι ωμότητες φαίνονται ως κάτι φυσιολογικό (κανονικό)⁴³.

β) Επιπλέον σε ατομικό επίπεδο επιστρατεύονται άλλες πρακτικές που αποκλείουν την επίγνωση της βλαπτικής κατάστασης, όπως είναι η εικονική τύφλωση (virtual blindness), η άρνηση της ανάγκης του δράστη ή μάρτυρα να μάθει κάτι, η απροθυμία παραπάνω πληροφόρησης, η διαμερισματοποίηση (compartmentalization)- κατακερματισμός της αλήθειας και η επιβίωση με το ψέμα, η αποκαλύπτουσα μνήμη (speak memory), δηλαδή, η γνώση όσων εκ των υστέρων κάποιος αρνείται ότι ήξερε⁴⁴.

2- Η αποποίηση της ευθύνης⁴⁵: οι δράστες των εγκλημάτων του κράτους δεν αρνούνται τη διάπραξη συγκεκριμένων πράξεων (καθώς έχουν συγκεκριμένες

⁴² S. COHEN, σελ. 78 επ., ό.π., υποσημ. 41.

⁴³ S. COHEN, σελ. 82, ό.π., υποσημ. 41.

⁴⁴ S. COHEN, σελ. 85-88, ό.π., υποσημ. 41, σελ.

⁴⁵ S. COHEN, σελ. 88, ό.π., υποσημ. 41, σελ.

πεποιθήσεις για αυτές), αλλά τη δικαιολογούν, αποποιούμενοι τις ευθύνες τους με το αιτιολογικό ότι πρόκειται για επιλογές επιβεβλημένες από τις συνθήκες⁴⁶. Πρόκειται για μία διαδικασία μετάθεσης ουσιαστικά της ευθύνης σε κάτι άλλο, όπου η μύηση σε αυτήν αποτελεί προϋπόθεση για τη συμμετοχή περαιτέρω σε ωμότητες και πράξεις ακραίας βίας.

Τυπικές διαστάσεις της τεχνικής αποποίησης της ευθύνης είναι:

α) η εκχώρηση της ηθικής απόφασης σε έναν ανώτερο, όπως στις περιπτώσεις εγκλημάτων υπακοής σε παράνομες διαταγές (crimes of obedience): Σε αυτήν την περίπτωση η υπαγωγή σε μία ιεραρχικά προϊστάμενη αρχή (authorization), η άρνηση αναγνώρισης ή αποστέρηση των ανθρωπίνων ιδιοτήτων από τον αντίπαλο ή το άμεσο ή έμμεσο θύμα (dehumanization) και η συνήθεια (routinization) μέσω της επανάληψης των πράξεων, εξασφαλίζουν την συνέχιση του κατά περίπτωση εγκλήματος. Όπως επισημαίνει ο Cohen, κάθε υπαναχώρηση, θα πρέπει να δικαιολογήσει πια το «πως φτάσαμε ως εδώ»⁴⁷. Η διαδικασία αυτή διδάσκεται όπως μας δείχνει η διεθνής έρευνα και μια τυπική περίπτωση αποτελεί η εκπαίδευση των βασανιστών στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια της δικτατορίας⁴⁸. Το πρόβλημα όμως όπως επισημαίνει ο Cohen, δεν είναι ο βαθμός της αυτόνομης βούλησης ή η υπακοή σε διαταγές, αλλά το ότι το κράτος δέχεται τις αιτιάσεις πως έκαναν ότι έκαναν, επειδή εκτελούσαν διαταγές.

β) Ο κονφορμισμός, δηλαδή, η υπαγωγή στις κρατούσες συνθήκες και η διάπραξη όσων κάνουν και οι άλλοι: πρόκειται ενδεχομένως για μια πρόσκαιρη απώλεια δυνατότητας επιλογής και η προσαρμογή στις συνθήκες της στιγμής· γ) η ανάγκη αυτοϋπεράσπισης· δ) η διάσπαση του εαυτού (splitting) -ψυχική διαδικασία στα όρια της ψυχασθένειας- κατά την οποία, η ευθύνη αποδίδεται σε ένα άλλο αυτόνομο μέρος του εαυτού. Ο Cohen αντιτάσσει σε αυτές τις αιτιάσεις, τη διαδικασία σχηματισμού του πολιτισμού της απώθησης στην ύστερη νεωτερικότητα: Πρόκειται για έναν πολιτισμό που διαμορφώνεται μέσα από την περιορισμένη ή περιστασιακή ηθική, το διαχωρισμό μέσων και στόχων στο πλαίσιο του καταμερισμού εργασίας (όπου ο σχεδιαστής και ο εκτελεστής μιας επιχείρησης βίας δεν είναι το ίδιο πρόσωπο και έτσι ο πρώτος αντιλαμβάνεται τον εαυτό του ως

⁴⁶ S. COHEN, σελ. 78, ό.π., υποσημ. 41, σελ.

⁴⁷ S. COHEN, σελ. 89-91, ό.π., υποσημ. 41 σελ. . S. COHEN, σελ. 503, ό.π., υποσημ. 19, σελ. .

⁴⁸ S. COHEN, σελ. 90, ό.π., υποσημ. 41 σελ. . σ. 90. Σ. ΒΙΔΑΛΗ, ό.π., υποσημ. 24.

απλό δέκτη διαταγών), την ηθική εξισορρόπηση με βάση το μέγεθος της συμβολής στη βία.

Όλα αυτά, όμως, δεν θα μπορούσαν να έχουν διάρκεια και να διαμορφώσουν ένα υποσύστημα ή σύστημα παράνομης βίας εάν δεν πλαισιώνονται από την ανοχή ή τη συναίνεση του περίγυρου, που λειτουργεί ως μάρτυρας των γεγονότων και ξέρει, ακούει, βλέπει το τι συμβαίνει αλλά δεν αντιδρά, αναφέρει ο Cohen. Ο βαθμός γνώσης, αντίληψης του εύρους και εκτίμησης της σημασίας των γεγονότων βέβαια δεν είναι ο ίδιος για όλους, αλλά εξαρτάται και από το ρόλο του ίδιου του κράτους: οι τεχνικές διαφοροποίησης του νοήματος (που υιοθετούνται τόσο εντός της Διοίκησης, όσο και μέσω των ΜΜΕ) και οι συστηματικές αρνήσεις των γεγονότων, αποτελούν καταλυτικούς παράγοντες για την εξασφάλιση της «σιωπηλής συναίνεσης» και κυρίως της ατιμωρησίας.

γ) Η ηθική αδιαφορία: πρόκειται για μια διαδικασία που αφορά τα καθαρά ιδεολογικά εγκλήματα και πλαισιώνεται από έναν συστηματικό εξορθολογισμό των πράξεων, που ωστόσο η επανάληψη τους και η ηθική νομιμοποίησή τους πλαισιώνεται και από την απουσία αντιδράσεων απέναντι στην ακραία βία. Αφορά καταστάσεις όπου διαπιστώνεται απουσία αναστοχασμού επί των πράξεων.

3-. Οι υπόλοιπες τεχνικές αποποίησης ακολουθούν το σχήμα των τεχνικών ηθικής ουδετεροποίησης και συγκεκριμένα⁴⁹: α) η άρνηση της βλάβης σχετίζεται με την απαξίωση του αντιπάλου και τη φύση του (π.χ. το θύμα δεν πονάει επειδή η φυλή που ανήκει δεν νοιώθει τον πόνο όπως οι άλλοι). β) η άρνηση του θύματος, αφορά την κατηγορία του θύματος και την αυτοθυματοποίηση: δεν είναι αυτοί τα θύματα καθώς αυτοί είναι οι πραγματικά επιτιθέμενοι και γι αυτό τα θύματα είμαστε εμείς και αυτοί αξίζουν τιμωρία. Πρόκειται για μια θεώρηση του κόσμου, όπου η παρουσία ύπαρξη του άλλου δύσκολα αναγνωρίζεται: άρα πρόκειται για ένα αυτιστικό παρά ναρκισσιστικό φαινόμενο σχολιάζει ο Cohen. γ) Η κατηγορία των κατηγορούντων: αντί οι δράστες να δεχθούν ότι ασκούν βία και να την αιτιολογήσουν κατηγορούν όσους τους ασκούν κριτική για τη βία. δ) επίκληση ανώτερων ηθικών αξιών (εθνικιστικές ιδέες, ασφάλεια και τάξη κλπ).

7.2. Το Κράτος

⁴⁹ S. COHEN, σελ.. 95- 98, υποσημ. 41 σελ.

Οι αντιδράσεις των κυβερνήσεων στην αποκάλυψη των ωμοτήτων και της βίας που επιτελείται από τον στρατό και την αστυνομία, προκύπτουν κατά κανόνα μετά από επισκέψεις Διεθνών Παρατηρητών και Οργανισμών, Ανεξάρτητων Αρχών κλπ. Οι αντιδράσεις τους λαμβάνουν την μορφή του κλασσικής επίσημης δήλωσης -άρνησης των γεγονότων ή των επιπλοκών τους, η οποία έχει τρεις εκδοχές σύμφωνα με τον Cohen: κατά κυριολεξία άρνηση (literal denial), την ερμηνευτική άρνηση και την ενοχοποιητική άρνηση (implicatory denial)⁵⁰.

1. Η κατά κυριολεξία άρνηση (literal denial): δεν συνέβη τίποτα

Κατά κανόνα οι κυβερνήσεις δεν δέχονται ότι στην Επικράτεια τους συμβαίνουν συστηματικές παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η απάντηση στερεότυπα είναι δεν συμβαίνει αυτό δεν συμβαίνει τίποτα. Μια μεγάλη γκάμα τεχνικών χρησιμοποιείται για να διαψευσθούν οι παρατηρητές και συνήθως, οι κυβερνήσεις χρησιμοποιούν το ψέμα απλά, απαξιώνουν και επιτίθενται στην αξιοπιστία και αντικειμενικότητα του παρατηρητή, καθώς τον κατηγορούν για πολιτικές σκοπιμότητες. Ως τέτοια παραδείγματα αναφέρονται τα φαινόμενα των εξαφανίσεων των «παντοτινά απόντων» κατά τη φρασεολογία των Αργεντίνων στρατιωτικών και κατ' αναλογία, οι όροι που διεξάγονται οι ΕΔΕ στην αστυνομία στην Ελλάδα, ⁵¹ οι παραλείψεις και η απροθυμία των δικαστικών αρχών, που αθρώνουν δράστες τέτοιων εγκλημάτων ή η αστυνομική αλληλεγγύη που συγκαλύπτει ανάλογα περιστατικά⁵².

2. Η ερμηνευτική άρνηση: συνέβη κάτι, αλλά είναι άλλο από αυτό νομίζετε

Η κατά κυριολεξία άρνηση των γεγονότων είναι πολύ δύσκολη σήμερα λόγω των ελεγκτικών μηχανισμών που υιοθετούνται διεθνώς και της μεγάλης θεατότητας που έχουν αυτές οι πράξεις υποστηρίζει ο Cohen. Έτσι εναλλακτικά οι κυβερνήσεις επιστρατεύουν τη λεγόμενη ερμηνευτική άρνηση⁵³: Τα συμβάντα γίνεται δεκτό ότι υπήρξαν, αλλά ήταν κάτι διαφορετικό από αυτό που νομίζουν οι παρατηρητές. Ο χαρακτηρισμός του συμβάντος επανακαθορίζεται με ηπιότερους όρους, που το κατατάσσουν σε μια κατηγορία γεγονότων λιγότερο επιβαρυντική. Οι τεχνικές

⁵⁰ S. COHEN, σελ.. 104, υποσημ. 41 σελ.

⁵¹ ενδεικτ. ΣτΠ, 1999, 78

⁵² ΔΙΕΘΝΗΣ ΑΜΝΗΣΤΙΑ & ΔΙΕΘΝΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΕΛΣΙΝΚΙ ΓΙΑ ΤΑ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ), Ελλάδα. Στη σκιά της ατιμωρησίας- Κακομεταχείριση και κακή χρήση πυροβόλων όπλων. ΑΙ Index: EUR 25/022/20, 2002, σελ. 69, 71.

⁵³ S. COHEN, σελ.. 105, ό.π., υποσημ. 41 σελ.

διαφοροποίησης του νοήματος που επιστρατεύει ο επίσημος κρατικός λόγος έχουν ως αποτέλεσμα να αποδίδεται ένα διαφορετικό όνομα⁵⁴, σε γεγονότα που έχουν σημαντική κοινωνική (και ποινική) απαξία (π.χ. όχι εκτόπιση αλλά «ταξίδι», όχι κρατούμενοι υπό μεταγωγή αλλά «επιβάτες»). Στην περίπτωση της Ελλάδας π.χ. εκτός από την υπηρεσιακή αργκό μεγάλη σημασία είχε ότι ο επίσημος δημόσιος λόγος άλλαζε το νόημα των πραγμάτων μέσα από την υιοθέτηση μισαλλόδοξων όρων σχετικά με την απειλή της δημόσιας τάξης που αφορούσαν κατά περίπτωση μετανάστες, εξαρτημένους, οροθετικούς, ακτιβιστές οι οποίοι συλλήβδην χαρακτηρίζονταν δημόσια αρνητικά και απαξιωτικά: αυτό συνέβαλε στη δημιουργία ενός ευρύτερου κύκλου ανοχής ή συναίνεσης ή αδιαφορίας από πλευράς κοινής γνώμης για τις πρακτικές της αστυνομίας. Η συνέπεια τέτοιων καταστάσεων όπως και στην περίπτωση της Ελλάδας είναι η κανονικοποίηση του γεγονότος (βλ. και προηγ.), δηλαδή να αναγνωρίζονται ως ομαλές (normal) οι καταστάσεις ακραίας βίας από έναν ευρύτερο κοινωνικό περίγυρο (ό.π.). Δημιουργήθηκαν έτσι ομάδες εσωτερικών εχθρών που δεν είχε σημασία τι το αξιόποιο είχαν κάνει, αλλά το τι ήταν και σταδιακά η τύχη τους δεν αφορούσε τελικά μακροπρόθεσμα κανέναν. Αυτό ευνοούσε την συνέχιση των πολιτικών μηδενικής ανοχής, ενώ η ύφεση βάραινε και τα καταστροφικά της αποτελέσματα ήταν πλέον ορατά στους δρόμους. Ειδικότερα σε αυτή τη διαδικασία έχουν ειδικό βάρος :

α) Οι ευφημισμοί: Οι ευφημισμοί στοχεύουν στην κάλυψη, «αποστείρωση»/ ουδετεροποίηση και πρόσδοση σεβασμού σε πρόσωπα πράξεις γεγονότα επιβλαβή. Ο Cohen αναλύει τη λειτουργία των ευφημισμών με βάση τις προσεγγίσεις του Όργουελ: οι ευφημισμοί χρειάζονται για να ονομάζει κάποιος τα πράγματα - γεγονότα, χωρίς όμως να φέρνει στο μυαλό τις εικόνες αυτών των γεγονότων: είναι δηλαδή -κατά Όργουελ- ο τρόπος με τον οποίο οι λέξεις αποκόπτουν (απομονώνουν) τους χρήστες τους και τους ακροατές τους από το να βιώνουν πλήρως το νόημα αυτού που κάνουν.

Οι βασανιστές και το λεξιλόγιο των βασανιστηρίων είναι γεμάτα από ευφημισμούς. Ολόκληρες οργανώσεις που είναι προορισμένες να διαπράττουν ωμότητες ή τέλος πάντων έχουν ευρεία αρμοδιότητα άσκησης βίας, τους έχουν

⁵⁴ S. COHEN, σελ.. 80-81, ό.π., υποσημ. 41 σελ.

αποδοθεί ονόματα παραπλανητικά για τον αδαή και πάντως με ευφημιστικό χαρακτήρα⁵⁵. Επίσης, παρατηρούμε ότι και οι εκκαθαριστικές επιχειρήσεις χαρακτηρίζονται κατ' ευφημισμό: η ονομασία και δράση μονάδων της Ελληνικής Αστυνομίας, όλα αυτά τα χρόνια, είναι τυπική περίπτωση ευφημισμών που χρησιμοποιήθηκαν για μάχιμες κυρίως μονάδες της αστυνομίας και μαζικές επιχειρήσεις και χώρους κράτησης: οι ομάδες ΔΙΑΣ, οι επιχειρήσεις ΠΟΛΙΣ, ΞΕΝΙΟΣ ΖΕΥΣ, ο όρος ΚΕΝΤΡΑ ΥΠΟΔΟΧΗΣ κλπ.

- Ανάλογα περιστατικά βρίσκουμε ήδη από την εποχή της άρνησης των πρώτων ήμερων που προβλήθηκε με αφορμή την γνωστή υπόθεση της «τζαρντινέρας» σε βάρος του Αυγουστίνου Δημητρίου το 2007 ή οι πρώτες αντιδράσεις μετά τη δολοφονία Γρηγορόπουλου αποτελούν τα πλέον γνωστά παραδείγματα. Σήμερα γίνεται δεκτό, ότι συμβαίνουν περιστατικά βίας αλλά δεν παραδέχονται το εύρος της: η λογική του «συνέβη αλλά δεν ήταν έτσι», που οδηγεί σε αποποίηση ευθυνών είναι σταθερή απάντηση.

- «Αν και οι ελληνικές αρχές παραδέχονται την ύπαρξη καταπατήσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων από μέλη των σωμάτων ασφαλείας, τις χαρακτηρίζουν «μεμονωμένα περιστατικά» και ως εκ τούτου δεν παραδέχονται την έκταση και το βάθος αυτού του συστημικού προβλήματος. Για παράδειγμα, η θέση των αρχών σε σχέση με τους πολλούς ισχυρισμούς που αφορούν υπερβολική χρήση βίας και χημικών ουσιών στις διαδηλώσεις του 2011 ήταν να καταδικάσουν αυτές τις καταπατήσεις, συνεχίζοντας παράλληλα να αγνοούν την έκτασή τους, χαρακτηρίζοντας τις «μεμονωμένα περιστατικά». Επιπλέον, μερικοί εκπρόσωποι των ελληνικών αρχών μοιάζει να παραβλέπουν τα περιστατικά υπερβολικής χρήσης βίας»⁵⁶.

β) Η διαφορετική νομική βάση: η περιγραφή των παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε νομικά κείμενα συμβάλλει, ώστε μια συζήτηση για τις παραβιάσεις να αναπτύσσεται με βάση τη νομική τυποποίηση στις λεπτομέρειές της: συνέβη αυτό (π.χ μια σύλληψη) αλλά δεν παραβιάστηκε το τάδε άρθρο, δεν έγινε αυτό. Άλλες φορές η συζήτηση αυτή αποκλείεται, επειδή η αρχική ρύθμιση πάσχει. Έχει όμως ενδιαφέρον αυτό που ο Cohen αποκαλεί μαγικό νομικισμό

⁵⁵ S. COHEN, σελ.. 107, ό.π., υποσημ. 41 σελ

⁵⁶ ΔΙΕΘΝΗΣ ΑΜΝΗΣΤΙΑ, 2012, *Αστυνομική βία στην Ελλάδα. Όχι μόνο «μεμονωμένα περιστατικά*. Index: EUR 25/005/2012.

(magical legalism): η διαπίστωση μιας πράξης δεν μπορεί να είναι σωστή, επειδή η ίδια η πράξη είναι παράνομη άρα δεν θα μπορούσε να συμβεί. Έτσι παράγονται μαγικοί συλλογισμοί: «τα βασανιστήρια απαγορεύονται αυστηρά στη χώρα μας, έχουμε κυρώσει τις Συμβάσεις κατά των Βασανιστηρίων, άρα αυτό που κάνουμε δεν μπορεί να είναι βασανιστήρια»⁵⁷.

γ) άρνηση της ευθύνης: είναι μια ανάλογη διαδικασία με αυτήν σε ατομικό επίπεδο, όμως με περισσότερο επεξεργασμένο τρόπο: γα) τα γεγονότα συνέβησαν αλλά κατά την περιγραφή τους αυτονομούνται από το γεγονός, ότι είναι αποτέλεσμα ανθρώπινης δράσης: πέντε διαδηλωτές σκοτώθηκαν (μόνοι τους;). γβ) Συνέβη το γεγονός αλλά οι ευθύνη δεν είναι υπό τον έλεγχο της κυβέρνησης επειδή οι δράστες είναι κάποιοι τρίτοι εκτός κρατικού ελέγχου (π.χ οι γνωστοί άγνωστοι, αντιεξουσιαστές, η αντιπολίτευση, σκιώδεις ένοπλες ομάδες, άγνωστα στοιχεία κλπ) ή επειδή η βία είναι ενδημική (φυλετικές σχέσεις, εθνοτικές εντάσεις, πόλεμοι ναρκωτικών κλπ) και πάντως συμβαίνει εκτός του πεδίου που το κράτος μπορεί να φθάσει ή τέλος γγ) οι διαταγές δεν δόθηκαν από αυτόν στην ανώτερη βαθμίδα της ιεραρχίας (ο υπουργός, ο αρχηγός κλπ), καθώς δεν έχει σχέση με τις λεπτομέρειες της εφαρμογής ή το νόημα των διαταγών που δίνει ο είναι άλλο από αυτό που οι εκτελεστές καταλαβαίνουν.

δ) Η απομόνωση των γεγονότων: η κυβέρνηση δεν αρνείται το περιστατικό αλλά δεν το θεωρεί επαναλαμβανόμενο, συστημικό φαινόμενο αλλά μεμονωμένο και επομένως, δεν έχει σχέση με τις κυβερνήσεις, που έχουν ως πολιτική να παραβιάζουν τα δικαιώματα⁵⁸.

Το 2010 στην έκθεσή της προς την Επιτροπή του ΟΗΕ κατά των βασανιστηρίων η Ελλάδα ανέφερε ότι τα περιστατικά αστυνομικής βίας μεταξύ 2005-2009 για τα έγινε έρευνα ήταν «μεμονωμένα περιστατικά»⁵⁹, δήλωση που ξεσήκωσε σωρεία αντιδράσεων και προκάλεσε τουλάχιστον δύο εκθέσεις της Διεθνούς Αμνηστίας που αποδείκνυαν το αντίθετο η μία εκ των οποίων είχε τον τίτλο «όχι μόνον μεμονωμένα περιστατικά»⁶⁰.

⁵⁷ S. COHEN, σελ.. 108, ό.π., υποσημ. 41 σελ

⁵⁸ S. COHEN, σελ.. 109, ό.π., υποσημ. 41 σελ .

⁵⁹ United Nations, COMMISSION AGAINST TORTURE, *Consideration of reports submitted under the art 19 of the Convention- Greece, 2010*. CAT/C/GRC/5-6, 2011.

⁶⁰ ΔΙΕΘΝΗΣ ΑΜΝΗΣΤΙΑ, ό.π., υποσημ. 4, σελ. . ΔΙΕΘΝΗΣ ΑΜΝΗΣΤΙΑ, ό.π., υποσημ. 3, σελ.

Εκτός αυτών σύμφωνα με τη CPT, προκύπτει ότι οι ελληνικές αρχές αρνούνται τελικά να φροντίσουν για την άρση των συνθηκών που οδηγούν σε παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, πρακτική που οδήγησε την CPT σε δημόσια δήλωση σε βάρος της Ελλάδας το 2011 όπου μεταξύ άλλων ανέφερε ότι η χώρα παρείχε αναξιόπιστα στοιχεία για τις συνθήκες κράτησης στα ΑΤ και στα Τμήματα Συνοριακής Φύλαξης όπου οι συνθήκες ήταν χειρότερες το 2011 από εκείνες του 2009⁶¹, καταρρίπτοντας μεταξύ άλλων τη θέση περί μεμονωμένων περιστατικών.

3-. Η δικαιολογητική άρνηση: ότι συνέβη είναι δικαιολογημένο⁶² διαρθρώνεται σε τρεις εκδοχές κυρίως.

-Η επίκληση ανώτερων αξιών και πεποιθήσεων που σχετίζονται με το γεγονός ότι προβάλλεται πως οι αξίες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων δεν είναι οικουμενικές και επομένως κάθε κοινωνία μπορεί να δρα ανάλογα με την δική της αξιακή ηθική, αιτιάσεις που φθάνουν μέχρι και τη θεία προέλευση της εθνικής αποστολής της κυβέρνησης; Ανάλογες είναι οι επικλήσεις της εθνικής καθαρότητας της επαναστατικής πάλης, του Δυτικού πολιτισμού

-Η επίκληση της ανάγκης αποτελεί μια μορφή αποποίησης της ευθύνης, που θεμελιώνεται στο έπρεπε να το κάνουμε δεν είχαμε άλλη επιλογή, αγωνιζόμαστε για την επιβίωσή μας, , η οποία συσκοτίζει το γεγονός ότι στην Ελλάδα εδώ και αρκετό καιρό εφαρμόζονται πολιτικές μηδενικής ανοχής. Η κατάσταση ανάγκης έτσι λειτουργεί αποτρεπτικά και για την ευθύνη των αρχών αλλά και για να συσχετισθεί αυτή η κατάσταση με το επίσημο πολιτικό πρόγραμμα μηδενικής ανοχής:

«...Οι αρχές ισχυρίζονται ότι η χρήση χημικών ερεθιστικών ουσιών κατά τη διάρκεια των διαδηλώσεων κατά της λιτότητας ήταν δικαιολογημένη. Τον Μάρτιο του 2012, ...ο Υπουργός Προστασίας του Πολίτη, Χρήστος Παπουτσής υπερασπίστηκε τη χρήση τέτοιων χημικών ουσιών για τον έλεγχο της κατάστασης κατά τη διάρκεια των διαδηλώσεων κατά της λιτότητας, δηλώνοντας: «Τα χημικά είναι η πιο ήπια μορφή αντίδρασης σε όλη την Ευρώπη. Δεν είναι πλαστικές σφαίρες, δεν είναι νερά. Δέχθηκα κριτική επειδή δεν επέτρεψα αυτό για το οποίο με

⁶¹ CPT, 2011, *Δημόσια Δήλωση σχετικά με την Ελλάδα*, CPT/Inf (2011) 10.

⁶² S. COHEN, σελ. 495, ο.π., υποσημ. 19, σελ.... S. COHEN, σελ.. 110, ό.π., υποσημ. 41, σελ.

κατηγορούσαν: για αστυνομικό κράτος. Αν είχαμε αστυνομικό κράτος θα είχαμε νεκρούς στην Αθήνα.»⁶³.

Μία άλλη μορφή επίκλησης της κατάστασης ανάγκης αφορά τις συνθήκες κράτησης, ειδικά παράτυπων μεταναστών και αιτούντων άσυλο. «Τον Απρίλιο του 2013, η Διεθνής Αμνηστία επισκέφτηκε μερικούς από τους χώρους στην Ελλάδα όπου κρατούνται παράτυποι μετανάστες και αιτούντες άσυλο: οκτώ κοντά στα χερσαία σύνορα με την Τουρκία και έναν στη Λέσβο. Παρόλο που οι κρατούμενοι –κυρίως νέοι άνδρες, αλλά και μερικές γυναίκες, ακόμα και ασυνόδευτα παιδιά– συχνά κρατούνται επί μήνες, μερικές εγκαταστάσεις στερούνταν οποιουδήποτε εξωτερικού χώρου για καθαρό αέρα και άσκηση. Σε άλλες εγκαταστάσεις που διαθέτουν εξωτερικό χώρο, οι κρατούμενοι υποστήριζαν, ότι δεν τους επέτρεπαν να βγαίνουν έξω τακτικά»⁶⁴.

4.- Η άρνηση του θύματος αυτοί άρχισαν, το άξιζαν όπου η διεκδίκηση του ρόλου του πραγματικού θύματος από τους δράστες είναι η τυπική περίπτωση σε πολλές υποθέσεις⁶⁵.

5.- Διεκδίκηση της μοναδικότητας εξαιτίας της οποίας δεν μπορούν να εφαρμοστεί ότι εφαρμόζεται συνήθως⁶⁶.

6.- Συγκριτικά πλεονεκτήματα: η σύγκριση με τους αντιπάλους που έκαναν χειρότερα, η κατηγορία των κατηγορούντων και η σύγκριση με άλλους που αντιμετωπίζουν όμοια προβλήματα και τα λύνουν με περισσότερο επιβαρυντικό τρόπο για τα δικαιώματα⁶⁷.

7.- Η ενοχοποίηση των κατηγορών αποτελεί μια τυπική τακτική αποποίησης, μέσα από διάφορες πρακτικές, που ακολουθούν οι κυβερνήσεις με τις οποίες απορρίπτονται οι διεθνείς εκθέσεις ως ψευδείς ή προπαγανδιστικές ή αποτέλεσμα κακής ή παραπληροφόρησης ή πολιτικά μεροληπτικές ή προανάκρουση εξέγερσης, καθώς οι ανεξάρτητες αρχές θεωρούνται ο νομικός βραχίονας της ανατροπής κλπ,

⁶³ ΔΙΕΘΝΗΣ ΑΜΝΗΣΤΙΑ, ό.π. υποσημ. 4, σελ.

⁶⁴ ΔΙΕΘΝΗΣ ΑΜΝΗΣΤΙΑ, *Επικίνδυνη πρόσβαση. Ζωές σε κίνδυνο στην πύλη της Ευρώπης*. Index: EUR 25/007/2013, Ιούλιος 2013

⁶⁵ S. COHEN, σελ.. 111, ό.π., υποσημ. 41, σελ.

⁶⁶ S. COHEN, σελ.. 111, ό.π., υποσημ. 41, σελ.

⁶⁷ S. COHEN, σελ.. 111, ό.π., υποσημ. 41, σελ.

ενώ στο εσωτερικό της διοίκησης η ιδεολογική αντεπίθεση ενδύεται με κατηγορίες αντι-πατριωτισμού έλλειψη υπευθυνότητας κλπ⁶⁸.

-Η ενοχοποίηση των κατηγορών που προβάλλει ανάγλυφα στην έκθεση Διεθνούς Αμνηστίας⁶⁹ αποτελεί μια τέτοια δικαιολογία:

«... Όταν ερωτήθηκε για την αστυνομική βία εναντίον δημοσιογράφων, ο Α. Κοκκαλάκης, εκπρόσωπος της Ελληνικής Αστυνομίας, δήλωσε σε συνέντευξη προς τη ΜΚΟ Δημοσιογράφοι Χωρίς Σύνορα: «Ο υπουργός [Προστασίας του Πολίτη] ... δεν θα μπορούσε σε καμία περίπτωση να εγγυηθεί ότι χίλιοι κινητοποιημένοι αστυνομικοί, οι οποίοι έχουν όλοι λάβει τις ίδιες διαταγές..., θα αντιδράσουν όλοι με τον ίδιο τρόπο υπό την υψηλότερη ένταση... Ανταποκρίνονται σε μία υπερβολή με μία αναλογική αντίδραση... Θα υπάρξουν παρεξηγήσεις. Θα γίνουν λάθη. ... Όταν ένας αστυνομικός βλέπει έναν δημοσιογράφο μπροστά του, όχι συγκεκριμένα αυτόν που βρίσκεται εκεί, αλλά μόνη η παρουσία του δημοσιογράφου μπορεί να του θυμίσει συναισθηματικά καταστάσεις και περιπτώσεις όπου θεώρησε ότι έτυχε άδικης μεταχείρισης από τα Μέσα Ενημέρωσης»⁷⁰.

8.- Η μερική αναγνώριση: προκύπτει ως επίκληση σε μεμονωμένο περιστατικό, σε χρονικό περιορισμό της κυβέρνησης σε περιόδους αλλαγής ή μετάβασης προς τη Δημοκρατία, σε προσπάθειες διορθωτικών κινήσεων

7.3 Επιπλοκές : Η συγκάλυψη

Η αποστασιοποίηση μέσω αποποίησης, τις διάφορες εκδοχές της οποίας αναπτύξαμε ως εδώ σύμφωνα με τη θεώρηση του Stanley Cohen, αποτελεί ένα βασικό παράγοντα για την ατιμωρησία των εγκλημάτων του κράτους και τη συγκάλυψη τελικά των εγκλημάτων αυτών. Η θεωρία της αποποίησης σχετίζεται με τη συγκάλυψη των απάνθρωπων γεγονότων, μέσω διαφόρων τεχνικών που προστατεύουν τα μέλη της ίδιας ομάδας: μια τυπική επιπλοκή της αποποίησης είναι η αποθάρρυνση των θυμάτων, όπως και η επίκληση του βαθμού δυσκολίας του περιστατικού, που «δικαιολογούν» την κρατική αδυναμία να αντιδράσει στη βία των λειτουργών της. Έτσι εξυφαίνεται η ατιμωρησία:

⁶⁸ S. COHEN, σελ.. 112, ό.π., υποσημ. 41, σελ.

⁶⁹ ΔΙΕΘΝΗΣ ΑΜΝΗΣΤΙΑ, ό.π. υποσημ., 4, σελ.

⁷⁰ ΔΙΕΘΝΗΣ ΑΜΝΗΣΤΙΑ, ό.π., υποσημ., 4, σελ..

Η οργάνωση Human Rights Watch «...Έχει επανειλημμένα πληροφορηθεί ότι η αστυνομία αποθαρρύνει τα θύματα από την υποβολή εγκλήσεων ή μηνύσεων...». Οι αστυνομικοί ενημερώνουν τα θύματα ότι «...ήταν μάταιο να προχωρήσουν σε μήνυση εάν δεν ήταν σε θέση να αναγνωρίσουν με βεβαιότητα τους δράστες ή ότι θα ήταν προτιμότερο να οργανωθούν και να ανταποδώσουν με τον ίδιο τρόπο...». Συνολικά η Human Rights Watch διαπιστώνει την «...απροθυμία της αστυνομίας να λάβει προληπτικά μέτρα ή να διενεργεί έρευνες ακόμη και σε περιοχές στις οποίες η βία είναι προβλέψιμη και επαναλαμβανόμενη...»⁷¹.

Ωστόσο, η στάση του ελληνικού κράτους χαρακτηρίζεται και από την απαξίωση των συστάσεων των ελεγκτικών μηχανισμών. Στην περίπτωση της Δημόσιας Δήλωσης της CPT σε βάρος της Ελλάδας (βλ. προηγ.) διαπιστώνεται έλλειψη ενδιαφέροντος να αποφευχθούν προοπτικά τέτοιες καταστάσεις⁷². Η υπόθεση των εγκλημάτων του κράτους στις επιμέρους εκφάνσεις της συχνά υποβαθμίζεται από αιτήματα ρεαλισμού, μετατροπής των διευθετήσεων σε μια νομικίστικη διαδικασία, από πρόταξη της αναγκαιότητας έναντι της νομιμότητας κλπ που εξουδετερώνουν την πολιτική ισχύ των αιτημάτων σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων: ο λόγος εξαιτίας του οποίου δεν μπορούν να διασφαλιστούν εγγυήσεις για την πρόληψη ενός νέου κύκλου κυβερνητικής αποποίησης των ευθυνών έγκειται, σύμφωνα με τον Cohen, στο γεγονός ότι οι επίσημες θέσεις και αντιδράσεις δεν είναι ρητορικά σχήματα, αλλά αποτελούν βασικά στοιχεία διεθνών και εθνικών πολιτικών πολιτισμών. Επιπλέον, τόσο οι πολίτες όσο και τα ΜΜΕ έχουν εξοικειωθεί με την αποκάλυψη και αποποίηση των ωμοτήτων μέσα από «ευρήματα» περί ασύμμετρων απειλών και κινδύνων, γεγονός που υπονομεύει την απολυτότητα του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και διαμορφώνει ακόμα και συμπάθεια προς τους δράστες που εκτελούν διαταγές⁷³: έτσι όχι μόνον οι δράστες και οι κυβερνήσεις αλλά και το κοινό μαθαίνουν να ζουν με το ψέμα. Τελικά όλοι ξέρουν τι συμβαίνει, καταλήγει ο Cohen: η μεταμοντέρνα εκδοχή του Οιδίποδα είναι ακριβώς αυτή, να ξέρεις και να μην ξέρεις ταυτόχρονα, αλλά επίσης να μην νοιάζεσαι.

⁷¹ HUMAN RIGHTS WATCH, 2012, *Μίσος στους δρόμους*. Ιούλιος 2012.

⁷² βλ. και S. COHEN, σελ.. 114, ό.π., υποσημ. 41, σελ.

⁷³ S. COHEN, σελ.. 115, ό.π., υποσημ. 41, σελ..

Όμως μία από τις τελευταίες πράξεις που διασφαλίζουν την επανάληψή της απάνθρωπης βίας στο ιστορικό διηνεκές, είναι η χειραγώγηση της συλλογικής μνήμης.

7.4 Η Ιστορία: Η ανασκευή της συλλογικής μνήμης

Μια ολόκληρη κοινωνία όπως υποστηρίζει ο Cohen, μπορεί να ανασκευάσει τη σχέση της με το παρελθόν της (blocking the past) και να διαφοροποιηθεί από αυτό: πρόκειται για μια διαδικασία που εμπλέκει πολλές παραμέτρους αλλά έχει ξεχωριστό ενδιαφέρον, όταν είναι αποτέλεσμα οργανωμένης κρατικής πολιτικής. Πρόκειται για μία διαδικασία πολιτισμικής λήθης των γεγονότων, ειδικά όταν οι δυνάμεις εξουσίας έχουν κάθε ενδιαφέρον να κρατήσουν τους ανθρώπους ήσυχους. Τέσσερις κυρίως τεχνικές αφορούν την οργάνωση της διαδικασίας ανύψωσης της επίδρασης του παρελθόντος (blocking the past):

α) Η άμεση συγκάλυψη ή ανάπλαση της περιοχής όπου συνέβη ένα γεγονός (π.χ γενοκτονία), β) η οργανωμένη επιχείρηση εξαφάνισης ή υποβάθμισης του γεγονότος, που αναλύεται σε πρακτικές στις οποίες έχουμε ήδη αναφερθεί, όπως η μη αναγνώριση ότι συνέβη, κλπ (βλ. προηγ.), γ) η ιδεολογική αποποίηση που έρχεται μέσα από την ανάπλαση της ιστορίας και την άρνηση του γεγονότος (όπως η άρνηση του Ολοκαυτώματος, η αναθεώρηση της ιστορίας του ελληνικού Εμφυλίου, οι εξαφανισθέντες στην Χιλή του Πινοσέτ κλπ

δ) η καταστολή της συλλογικής μνήμης μέσα από την άρνηση της επίσημης πολιτικής να δεχθεί την ευθύνη (π.χ η σφαγή των Πολωνών στο Κατίν από τη Σταλινική ηγεσία): πρόκειται για κοινά μυστικά που κανείς δεν μιλάει γι' αυτά⁷⁴.

8. Επίλογος

Οι εκθέσεις των οργανισμών και οι αποφάσεις του ΕΔΑΔ δείχνουν ότι το πρόβλημα της απάνθρωπης αστυνομικής βίας στην Ελλάδα δεν είναι σημερινό, αλλά αναμφίβολα σήμερα αποκτά περίπου μαζικές διαστάσεις, στο πλαίσιο ενός πολιτικού και οικονομικού προγράμματος αναδιάρθρωσης σε συνθήκες απορρυθμίσεως που επιβάλλει ο χρηματοπιστωτικός καπιταλισμός και η διεθνής πολιτική συγκυρία. Οι πολιτικές και τεχνικές αποποίησης είναι καθοριστικές για αυτήν την «μαζικοποίηση». Έτσι τα εγκλήματα του κράτους συντελούν στην

⁷⁴ S. COHEN, σελ.. 138, ό.π., υποσημ. 41, σελ..

πολιτική «εξαφάνιση» των κοινωνικών αντιδράσεων για τις ακολουθούμενες πολιτικές αναδιανομής του πλούτου, μέσα από τη βία αλλά και μέσα από πολιτικές ελέγχου της «επίσημης» ιστορίας⁷⁵. Υπάρχει όμως και μια άλλη παράμετρος: η αναπαραγωγή των εγκλημάτων του κράτους συναρτάται και με την κατάσταση εξαθλίωσης των θυμάτων, που στερούνται εκ του νόμου πλέον ή de facto τη δυνατότητα άσκησης βασικών δικαιωμάτων, τα οποία αποτελούσαν συστατικά στοιχεία της κοινωνίας της ευημερίας και του Δημοκρατικού Κράτους Δικαίου και δεν ισχύουν πια στην Ελλάδα. Δεν πρόκειται πλέον μόνον για νομικά ανύπαρκτους πληθυσμούς. Αυτό έχει ως συνέπεια η ατιμωρησία να μη συνδέεται μόνον με τις τεχνικές αποποίησης, αλλά και με το κοινωνικό status των θυμάτων που αντιμετωπίζονται ως «Άλλοι», γεγονός που συμβάλλει στην «κανονικοποίηση» των εγκλημάτων του κράτους: από πολλούς πια θεωρείται ότι οι πράξεις αυτές ενυπάρχουν στη «φύση» των πραγμάτων. Έτσι κλιμακώνεται η παρανομία⁷⁶.

Στην κοινωνία της διακινδύνευσης επομένως, μαζί με το κοινό έγκλημα έγινε «φυσικό» και το έγκλημα του κράτους. Στο πλαίσιο αυτό, οι κίνδυνοι γίνονται ανεξέλεγκτοι, όχι αυτοτελώς, αλλά επειδή το πλέγμα δικαιωμάτων που αποτέλεσαν τη ραχοκοκαλιά του δημοκρατικού κράτους δικαίου συχνά μοιάζει κενό γράμμα.

⁷⁵ S. COHEN, σελ 501, 502, ο.π., υποσημ. 19, σελ.....

⁷⁶ S. COHEN, σελ.. 98, 99, ό.π., υποσημ. 41, σελ..

ΣΥΝΤΟΜΟ CV

Η Σοφία Βιδάλη είναι Καθηγήτρια Εγκληματολογίας και Αντεγκληματικής Πολιτικής, στο Τμήμα Κοινωνικής Διοίκησης και Πολιτικής Επιστήμης της Σχολής Κοινωνικών Πολιτικών και Οικονομικών Επιστημών του Δ.Π.Θ. Είναι μέλος από το 1994 του διδακτικού προσωπικού του διαπανεπιστημιακού ευρωπαϊκού ενταντικού προγράμματος (IP) Criminal Justice and Critical Criminology, είναι μέλος του Κεντρικού Επιστημονικού Συμβουλίου Φυλακών (ΚΕΣΦ), εκπρόσωπος του Υπουργείου Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης (Πρώην ΥΔΤ& ΠροΠο) στην ΕΕΔΑ (2015), ιδρυτικό μέλος της Ελληνικής Εταιρείας για τη μελέτη του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου (2015), Μέλος του European Prison Observatory, όπως και επιστημονικών Εταιρειών. Έχει διατελέσει μέλος πολλών επιστημονικών επιτροπών, έχει συμμετάσχει και διευθύνει πληθους ερευνητικών προγραμμάτων και προγραμμάτων αντεγκληματικής πολιτικής στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Τα τελευταία χρόνια ασχολείται ιδιαίτερα με την αστυνομία, την αστυνόμευση και τα ανθρώπινα δικαιώματα, τα εγκλήματα του Κράτους, το Κρατικό Εταιρικό έγκλημα, το οργανωμένο έγκλημα, την ήπια αστυνόμευση των εξαρτημένων και θεωρητικές διαστάσεις της αντεγκληματική πολιτικής. Είναι συγγραφέας 7 βιβλίων και πλήθους επιστημονικών άρθρων, με πιο πρόσφατα τα βιβλία Εισαγωγή στην Εγκληματολογία, 2013, και Αντεγκληματική Πολιτική 2014 (και τα δύο εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη). Επίσης αρθρογράφει στον Τύπο.